

ПОСТИГАНЕТО НА ОБРАЗОВАТЕЛНИЯ МИНИМУМ И НОВИТЕ УЧЕБНИ ПРОГРАМИ ПО ГЕОГРАФИЯ В ПРОГИМНАЗИАЛНИЯ ЕТАП НА БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ

Иван Дреновски

Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград

Във всяка образователна степен и етап, за всеки учебен предмет има някакъв резонен практически установен минимум от знания, с който е немислимо да се прави компромис. Постигането на образователния минимум изисква не само усвояването на знания, при това трайно, но и прилагането им, т.е. усвояването на производни умения и изграждане на определени компетентности. За това е необходимо отделянето на съответно учебно време като брой задължителни часове. В традициите на българската образователна система този минимум за прогимназиалния етап на обучението по „География и икономика“ включва учебно съдържание, групирани в следните основни тематични ядра: Планетата Земя, География на природата, География на обществото и стопанството, География на континентите и океаните, География на страните и регионите, Географска информация. В прогимназиалния етап става въвеждане на учениците в системата на географските науки и запознаването им с природата, населението и стопанството на всички континенти на Земята.

При мащабните образователни промени през 2001 г. с Наредба № 6 на Министерството на образованието и науката (МОН) часовете за задължителна подготовка по учебния предмет „География и икономика“ бяха редуцирани с 25% не само в прогимназиалния, но и в гимназиалния етап от 2 на 1,5 часа седмично. Така хорариумът по предмета падна под всякакви разумни граници. Обемът на предвиденото за усвояване учебно съдържание за постигане на образователния минимум обаче остана практически непроменен. По-нататъшното намаляване на задължителните часове за общообразователна подготовка по география е недопустимо, безотговорно и недалновидно предвид предизвикателствата на съвременния глобален свят. За да постигнат успешна реализация, представителите на новото поколение трябва да са „подвижни в подвижното“, да се ориентират във вре-

мето и пространството, да са наясно с особеностите на заобикалящата ги действителност и с взаимодействията между факторите, които я променят, защото в противен случай само ще се носят по течението.

Явно, не така мислят създателите на новия държавен образователен стандарт за учебния план, особено в частта му, свързана с прогимназиалния етап на образование. Общият брой часове по предмета в този етап, вече веднъж съществено редуциран от 272 преди 2001 г. на 204 часа (V – VIII клас, по Наредба № 6/2001 г.), беше допълнително необмислено намален сега с още 30 часа до едва 174 часа (V – VII клас, по Наредба № 4/30.11.2015 г.) при запазване на всички главни тематични ядра, основни теми и очаквани резултати. Така в рамките на 15 години часовете по география в прогимназиалния етап намаляха драстично от 272 на 174, или с почти 100. Толкова приблизително са сега предвидените часове (102) по предмета за първите две години от обучението в прогимназиалния етап (V – VI клас).

При вземане на решения за реструктуриране на учебните планове, свързани с редуциране на учебното време по който и да било предмет, не трябва да се подхожда от административни позиции, а методически обосновано с оглед гарантиране на оптимален брой часове за ефективното усвояване на предвиденото минимално учебно съдържание за съответната степен или етап на образование. Другото е волунтаризъм – поставяне на неизпълними цели без съобразяване с обективните закономерности на педагогическия процес и без осигуряване на съответните предпоставки за постигането на заложените очаквани резултати. С последните нормативни промени след приемането на новия Закон за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) през 2015 г. в рамковия учебен план за основната степен на образование и на учебните програми за V и VI клас по предмета „География и икономика“ този основополагащ принцип беше грубо нарушен, което поставя под съмнение възможността за постигане на образователния минимум. Учебното съдържание, изучавано досега в четири години, се „вмъква“ в рамките на три учебни години, при това с 30 часа по-малко. Ако трябва да сме по-конкретни, досегашното учебно съдържание за V, VI и VII клас се предвижда да бъде усвоено в V и VI клас за 102 вместо за 153 часа, или за 51 часа (1/3) по-малко. А в VII клас, където единствено има увеличение от 21 часа на годишна база (от 51 на 72 часа), се сваля учебното съдържание, което досега се изучаваше в VIII клас за 51 часа, без да се добавят теми, свързани с други континенти и региони?! Такова вътрешно преразпределение на материала между отделните класове в прогимназиалния етап е необмислено, нелогично и неоправдано от методическа и чисто практическа гледна точка въпреки твърденията, че е „следван принципът за баланс за целия период на обучение по география и икономика“.¹⁾ Вместо да се започне с по-плавно навлизане в спецификата

на предмета в първия (V) клас от прогимназиалната степен, а след това темпото и интензивността на преподаване постепенно да се увеличават, незнаяно защо се прилага точно обратният подход.

Въпреки тези очевидни несъответствия според експертите от МОН не е коректно да се говори за увеличаване на учебното съдържание в V клас, „*тъй като става въпрос за цялостно нова концепция за подбора и структурирането на учебното съдържание*“⁽¹⁾, а вероятно такова ще е и официалното им становище за VI клас. Тук трябва да се отбележи, че в сравнение с досегашната учебна програма по „География и икономика“ за V клас в новата се премахват само 3 теми, а се добавят 10 нови (за Африка и Антарктида), т.е. като цяло, за същия брой часове (51, от които 30 за нови знания) трябва да се предадат, усвоят, затвърдят и проверят знания по 7 теми повече при непроменено съотношение между различните типове уроци. Няма, а и не е възможно да има каквото и да било увеличение на броя на часовете за дейност (включително и практическа работа), преговор, обобщение и контрол (таблица.1). Разпределението на уроците по новата учебна програма е практически същото като досега.

Таблица 1. Разпределение на часовете в учебната програма по география за V клас

Видове уроци	2015 г.		2001 г.
За нови знания	59%	30	30
За упражнения	19%	10	10
За преговор	6%	3	5
За обобщение	6%	3	
За контролни работи	10%	5	5

За всеки непредубеден читател е ясно, че твърденията на експертите от МОН, че „*преструктурирането, актуализирането и прецизирането на сега действащите учебни програми не е направено самоцелно и механично*“⁽¹⁾, а се постига чрез поставянето на „*акцент върху практико-приложните аспекти на обучението*“⁽¹⁾, са голословни и е налице силно компресиране на материала в по-малък брой часове и преместването му за изучаване в по-ранна възраст. При това изискванията към постиженията на учениците остават практически непроменени, въпреки че част от материала досега се е изучавал в VII клас. Така например в края на V клас от учениците се очаква да „*познават особено в политическия статут на Антарктида*“⁽²⁾ и да знаят какво е озонова дупка (опитайте се да обясните на петокласник, че озонът е алотропна форма на кислорода, като има свойството да поглъща ултравиолетовата слънчева радиация и най-голямата му концентрация се наблюдава в стратосферата на около 20 – 25 км височина). Не знам как ви се струва на вас, но според експертите от МОН това е основен

иновативен елемент на новите учебни програми по география не само за V клас, изразяващ се в „конкретизирането на междупредметните връзки“⁽¹⁾ с учебни предмети като математика, физика и астрономия, химия и опазване на околната среда, за които не било коректно „твърдението за изпреварващо изучаване на процесите“⁽¹⁾, свързани с тях. Интересно е също така как при определянето на географска ширина и дължина или на действителни разстояния по карта учителят по география ще успее да обясни, че градусът е единица за измерване на ъгли, а мащабът е вид математическа пропорция, след като съответната материя се изучава на значително по-късен етап в часовете по алгебра и геометрия. Съгласен съм със становището на МОН, че обучението не трябва да се схваща като преподаване на учебно съдържание за определен брой часове и че философията на новия закон е в стремежа да се придобиват конкретни знания, умения и компетентности, но бих попитал как да изграждаме умения при липса на основополагащи знания, при това такива, които би трябвало да бъдат усвоени в часовете по други предмети?!

Колкото до учителите, Министерството гордо поема ангажимента да се погрижи за тяхната преквалификация чрез обучение „как да преподават учебната програма“⁽³⁾. Сътворяването на нова методика не за преподаване на учебен предмет и съответно учебно съдържание, а за преподаване на учебна програма, е грандиозен „методически принос“ с неизвестен засега автор. Интересно, кой от експертите в МОН има практически опит в преподаването на новите учебни програми, та да обучи „неопитните“ учители, или пък ще се разчита на привличането на външни корифеи от екипа на Том Круз за реализирането на поредната част от суперпродукцията „Мисията невъзможна“, този път на терена на българското образование.

Не по-различно е положението в проекта за учебното съдържание за VI клас, където за една учебна година (51 часа, едва 31 от които за нови знания) трябва да бъдат изучени континентите Южна и Северна Америка, Азия, Австралия и Океания, част от които изучавани досега освен в VI също така и в VII клас. Да не пропусна да спомена и всички океани на Земята, за които най-накрая щедро е отделен цял един час. Изучаването на океаните и моретата, покриващи преобладаващата част от повърхността на планетата, по досегашните учебни програми за VI и VII клас ставаше в 4 учебни часа (за Атлантическия, Северния ледовит, Индийския и Тихия океан поотделно). Ако някой се е съмнявал, че е налице компресиране на учебното съдържание в новите учебни програми, то това е било само по отношение на конкретните му количествени измерения. За съжаление, „сбутването“ не е само от типа „две в едно“ или „три в едно“, а както нагледно можете да се убедите, в дадения случай е налице свръхкомпресирана конфигурация – „четири в едно“. Очевидно авторите на програмите

и експертите от МОН са забравили, че морето от географска информация съвсем не е до колене, та да се преджапа за един учебен час. Продължавайки в този дух с цел икономия на часове, на следващ етап те могат да предложат и изучаването само на два континента – Лавразия и Гондвана, а на по-следващ – само на един – Пангея. При запазване на пространствено-темпоралните връзки е нормално да се очаква в такъв случай нивото на знанията по география да отговаря на отдалечеността от съответната праисторическа или по-точно геологична епоха, т.е. те да бъдат неясни, непълни, неразбираеми, ненадеждни и най-важното – непрактични.

В заключение следва отново да се припомни, че акцентът в преподаването на учебното съдържание по „География и икономика“ във всички класове трябва да бъде поставен не толкова върху запаметяването на единични несвързани факти, а предимно върху осмислянето на връзки и зависимости, изясняването на процеси, явления и закономерности като синтез на географската картина на света. За целите на географския анализ обаче е необходимо усвояване на определена специализирана терминология и основополагаща географска номенклатура (наименования на обекти), изграждане на умения за извличане на информация от различни източници, тяхното сравняване, осмисляне и достигане до съответни заключения. Само така може да се гарантира постигането на желаната от всички функционална грамотност. Практически това е невъзможно да се случи поради липсата на минимално необходимото учебно време и особено на достатъчен брой уроци за преговор, обобщение и дейност. Като се има предвид, че от предвидените по учебен план 51 часа средно 5 – 6 часа годишно се губят поради национални и училищни празници, организация на избори, „дървени“ или грипни ваканции и други непредвидени обстоятелства, оставащите учебни часове ще бъдат формален галоп през учебната материя. Неминуемо налагащата се редукция на часовете ще е преди всичко, както и досега, за сметка на уроците за дейност и обобщение. Никой не говори за осигуряване и на необходимото технологично време за обективно оценяване на учениците, което неминуемо изяжда значителна част от уроците за нови знания.

Крайният резултат от въвеждането на новите учебни програми по география и икономика за V и VI клас ще бъде сведен до претоварване на учениците с информация, която не може да бъде систематизирана и подредена в съзнанието им, а оттам – до тотално неразбиране и отвращение от учебния предмет – предпоставка за залагането на основите на още по-ниска географска култура и функционална неграмотност на следващото поколение. Това е много жалко предвид огромния познавателен потенциал на географията. Както е отбелязвано и по-рано (Drenovski & Ivanov, 2014), географията е любим учебен предмет, защото е привлекателна с интуитивно

възприеманите предметно-образни представи, които изгражда, и по-предпочитана от предметите, боравещи с по-абстрактна материя. Освен това тя е уникален синтетичен учебен предмет, формиращ комплексна картина на света в неговото единство и многообразие, основаващ се на интеграцията на знания от всички учебни предмети, изучавани в училище, както и на други науки, отсъстващи от учебния план, като геология, метеорология, демография и т.н. Тя не може да бъде еднозначно отнесена нито към природните, нито към обществените науки, а е едновременно и природна, и обществена наука и по същество играе ролята на „мост“ между тях. В тази връзка е неразбираемо защо в новата Наредба № 4/30.11.2015 г. за учебния план географията е третирана като третостепенен учебен предмет и в прогимназиалния етап е предвидено да се изучава с общо 16 учебни часа по-малко от музиката и изобразителното изкуство?!

За съжаление, нито един от изложените аргументи, подробно обоснова ни в редица писма и защитени по време на няколко срещи на представителите на Асоциацията на професионалните географи и регионалисти (АПГР) с ръководството на МОН, не беше възприет и не намери отражение в новите държавни образователни стандарти за учебния план и общообразователната подготовка. Единствено учебните програми за някои класове претърпяха леки козметични промени по отношение на формулировките, термините и очакваните резултати. Нямаше и как да бъде другояче, защото това щеше да бъде признание за недобре свършената работа от страна на експертите и екипите в Министерството при подготовката на новите учебни програми, извършена в периода 2012 – 2013 г. с усвояването на значителни европейски средства, което, за съжаление, не може да бъде определено като инвестиция в образованието по география. Очевидно и чиновниците, и колегите участвали в разработването на новите учебни програми, не са си давали сметка за огромната отговорност, която поемат, и за това, че все някога ще понесат последствията от негативната професионална оценка на географската общност и на обществото, като цяло.

Отговорността за другите съпътстващи „ефекти“, които ще се проявят в по-общ образователен план, лежи изцяло върху екипите на МОН, извършващи реформите. Те са производни на заложеното свръхнатоварване по почти всички учебни предмети във всички класове и са причина за зараждане и разрастване на непреодолимо усещане за невъзможност за справяне с материята и за постигане на успех въпреки добросъвестно полагащите усилия от голяма част от учениците. Като краен резултат се стига до нещо, което вече е добре познато – тоталната загуба на мотивация за учене, придобиваща размерите на епидемия, срещу която все още не е измислен лек.

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. <http://www.mon.bg/?go=news&p=detail&newsId=1476>
2. <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=1&subpageId=28>
3. Писмо на министъра на образованието и науката проф. Тодор Танев до Асоциацията на професионалните географи и регионалисти (АПГР) от 20.01.2016 г.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Drenovski, I. & Ivanov, A. (2014). Iceberg of problems of school geography. *Strategies for Policy in Science & Education*, 22, 540 – 548 [Дреновски, И. & Иванов, А. (2014). Айсбергът от проблеми на училищната география. *Стратегии на образователната и научната политика*, 2, 540 – 548].

OBTAINING EDUCATIONAL MINIMUM AND NEW CURRICULUM IN GEOGRAPHY IN LOWER SECONDARY BULGARIAN SCHOOL

✉ **Dr. Ivan Drenovski, Assoc. Prof.**

Department of Geography, Ecology and Environmental Protection
South-West University “Neofit Rilski”
66, Ivan Michailov St.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: idri@swu.bg